

Alle hæfterne er forsynet med sparsomme, men godt dækkende bibliografiske noter. »Main Themes«-idéen er god; desværre synes kvalitetssansen at svigte ind imellem – er det salgsstatistikken, som har fremkaldt forringelsen?

BENITO SCOCOZZA

ERNST W. ZEEDE: Die Entstehung der Konfessionen. Grundlagen und Formen der Konfessionsbildung im Zeitalter der Glaubenskämpfe. München-Wien, R. Oldenbourg Verlag, 1965. 213 s. 14,50 DM.

Forf., der er professor i historie ved Tübingen universitet, har med dette arbejde, som er en betydelig udvidelse af en afhandling i *Historische Zeitschrift* (185/1958), ikke ønsket at skrive en reformationshistorie i snævrere forstand. Han har villet belyse, hvorledes reformation og modreformation rent konkret vandt skikkelse i tiden. Men bogens undertitel er værd at bemærke, for forf. beskæftiger sig ikke alene med de enkelte konfessioners opståen fra omkring 1520 til 1650'erne, men også med de folkelige reaktioner, de mange former for konfessionel forvirring, de enkelte kirkers metoder i bestræbelserne for stabilisering etc. Fremstillingen koncentrerer naturligt nok især om katolicismen og lutherdommen, og forf. arbejder her navnlig med forholdene i Tyskland, som p. gr. af den politiske struktur i det 16. årh. er særligt velegnet til denne undersøgelse. Et kapitel vies dog også de østeuropæiske lande, hvorimod Skandinavien ejendommeligt nok må nøjes med et par linjer i forbifarten.

Særlig betydningsfuldt forekommer bogens kap. II, hvor der klart og overskueligt redegøres for forholdet mellem kirken og den verdslige magt, bekendelse og politisk øvrighed. Selvom disses magt var mere eller mindre begrænset af adelen, kapitlerne og folket, så er det dog ganske klart, at de var de bærende kræfter i denne proces. De enkelte fyrster følte sig forpligtet til at reformere, og hvadenten deres motiver var politiske, økonomiske eller religiøse, så støttedes de i denne opfattelse af reformatorerne. Dette bidrog til statsmagtens styrke, hvilket atter betød en begrænsning af det religiøse liv. Ulydighed mod fyrstekirkens tro var ensbetydende med politisk forbrydelse, forudsætningen for religionskrigene var skabt. Kirke og stat havde som før i tiden brug for hinanden, men det kan debatteres, hvem der høstede størst fordel. (Også kapitlerne VII og VIII er af betydning i denne sammenhæng). Den politiske øvrigheds bistand var uundværlig for kirkerne, reformationen var ikke folkets i bredere forstand, almuen og ofte også landgejstligheden levede i en uvidenhed, der holdt sig i generationer, et fænomen, der også er kendt fra vor hjemlige reformationshistorie.

Ud fra sit omfattende kendskab til reformationstiden redegør forf. for det kompleks af faktorer, der betingede konfessionsdannelsen i et landområde; han viser, hvorledes den konfessionelle bevidsthed langsomt vågnede, eller vel snarere provokeredes frem, hos parterne, og hvorledes disse påvirkede hinanden positivt og negativt. Et meget stort materiale, hentet fra samtidige visitatsprotokoller, kirkeordninger, dagbogsoptegnelser etc. er her arbejdet sammen, og det giver tilmed mange særdeles interessante oplysninger om reformtankernes modtagelse hos folket. Men forf. har valgt at undlade et noteapparat; i stedet

anføres i bogens slutning en række trykte kilder, oversigtsværker og nyere specialundersøgelser. En sådan metode kan i høj grad diskuteres, og forf. taler da også selv om bogens foreløbige karakter (s. 192). Alligevel er det en fortrinlig oversigt over konfessionernes opståen i Tyskland og nogle af dets nabolande.

MARTIN SCHWARZ LAUSTEN

Finlands äldsta domböcker. II: Dombok för nedre Satakunta 1550–1552, utg. av Riksarkivet ved JOHN E. ROOS. Helsinki 1964. 296 s.

Medens tingbøger først forordnedes i Danmark 1551, indførtes de i Sverige allerede 1549, og idet man af hensyn til bøderevisionen paabød, at dombøgerne skulde indsendes til centraladministrationen, er adskillige af disse (i modsætning til hvad tilfældet er i Danmark) endnu i behold, ja en enkelt finsk dombog rækker helt tilbage til 1443. I det finske rigsarkivs serie foreligger nu dombogen for Nedre Satakunta i Kumogaards len, dvs. fra kyststrækningen nord for Åbo, et rent finsk omraade, hvorfor det unægtelig er af interesse, at protokollen udelukkende føres paa svensk. Retsordningen er naturligvis den gamle svenske, der i høj grad adskiller sig fra den danske, bl. a. derved, at der kun holdtes ting faa (4–5) gange om aaret; men paa grund af retskredsens størrelse rejste dommeren rundt til hvert af de 8 administrative sogne (fjerdinger), hvorved »sessionerne« kunde vare fra en halv snes dage op til en maanedes tid. Som man kunde vente, er selve retsreferaterne uhyre knappe (»dømtes NN sag til 9 mk. for tre slag, han slog PP, efter 12 mænds ransagen«), og her findes et værdifuldt kontrolmateriale i den bevarede saköreslängd. I modsætning til danske forhold lededes herredstinget som regel af en adelig herredshøvding; men ikke sjældent var det i det daglige en lagläser, der fungerede, og det folkelige element i form af herredsnævn m. m. spillede en meget stor rolle i retsplejen. Langt de fleste sager angaar slagsmaal o. lign., hvortil selvfølgelig kommer et betydeligt antal vedrørende jordbrug, jagt m. fl. næringsveje, og her vil der utvivlsomt være meget at hente for specialdisciplinerne. For danske læsere bør det bemærkes, at Christiern II's felttog endnu var i klar erindring; »jutetiden« huskedes ikke for det gode, og en mand ifaldt 40 mk.s bøde for at have kaldt Sveriges beskrevne lov for *jute lag*. En grundig indledning og udførlige registre gør udgaven til en praktisk haandbog, og her findes saavel person- og stednavne- som et sagregister, ordnet efter systematiske retningslinier.

TROELS DAHLERUP

KRISTOF GLAMANN: Bryggeriets historie i Danmark indtil slutningen af det 19. århundrede. København, Gyldendal, 1962. 291 s. 16 plancher. 42,50 kr.

Emnet lyder umiddelbart festligt, og indledningskapitlet lever op til de tørstigste forventninger. Med en række storartet valgte citater og eksempler illustrerer professor Glamann øllets betydning i hverdag og fest for vore forgængere fra de største som Christian IV på Trefoldigheden til de mindste som børnene i Børnehuset. Men læseren erindres også om, at øllet for vore stærkt konsumerende for-